

Dünya Antepfıstığı Üretiminde Son On Yılın Değerlendirilmesi

Mehmet Ali YAVUZ¹, Hakan YILDIRIM^{2*}, Ahmet ONAY^{*1}

¹Dicle Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, Diyarbakır
²İnönü Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Malatya
*hakan.yildirim@inonu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, antepfıstığı üretimi açısından Dünya’da önde gelen ilk 10 ülkeye ait üretim miktarı, üretim alanı ve toplam ağaç sayısı gibi verilerden faydalanılacaktır (Anonim, 2016A). 2013 yılı Dünya Antepfıstığı üretimi 916.921 ton olup; İran 478.600 ton üretim ile birinci sırada, ABD 196.988 ton ile ikinci sırada ve Türkiye 88.600 ton ile üçüncü sırada yer almaktadır. Ülkemizde yetiştirilen çeşitlerdeki periyodisite sorunundan dolayı var yılı ve yok yılı arasındaki verim dalgalanması %12.5-66.6 arasında gerçekleşmiştir. 10 yıllık verilerde ortalama %36 düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu oran ABD’de %28 iken, birinci sırada olan İran’da 10 yılda sadece 2004 yılında %39 düşüş olduğu bildirilmiştir. 2003-2013 yılları arasında üretim alanı artışı Türkiye’de 16.881 ha, İran’da 52.225 ha, ABD’de 48.410 ha olmuştur. 2003-2013 yılları arasında üretimde meydana gelen olumlu ya da olumsuz; artış ya da azalış nedenlerinin irdelenmesi suretiyle Türkiye açısından antepfıstığı yetiştiriciliği konusunda uygulanması gereken stratejiler vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Dünya toplam üretiminin %90’ından fazlasını üreten İran, ABD ve Türkiye’de yetiştiricilikte kullanılan anaç ve çeşitler hakkında bir kısım bilgilendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antepfıstığı, Periyodisite, Üretim miktarı, Üretim alanı.

Evaluating the Last Ten Years of World Pistachio Production

ABSTRACT

In this study, the top 10 leading countries for the pistachio production in the world will be compared in terms of values of the statistical data recorded on the pistachio production amount, the production area and the total number of trees (Anonymous, 2016A). World Pistachio production of 2013 is 916.921 tons; Iran ranks first with 478.600 tons, the United States ranked second with 196.988 tons and Turkey ranks third with 88.600 tons. Yield fluctuation between on and off years have occurred between 12.5-66.6% due to the periodicity problems in the varieties grown in our pistachio orchards. The average rate for the 10 years fluctuation is 36% reduction. This rate was 28% in the US, but it has been reported to be a 39% decrease just for 2004 in Iran, which was on the top of the table in production. The increases for the production areas from 2003 to 2013 in Turkey, Iran and the United States were 16.81 ha, 52.225 ha and 48.410 ha, respectively. By examining the causes for increase or decrease between the years 2003-2013, positive or negative occurring in production has been tried to be highlighted in terms of Turkey's strategy to be applied pistachio cultivation. It was also made on a number of briefings on rootstocks and varieties planted orchards in Iran, the US and Turkey, which produces more than 90% of the world total production.

Keyword: Pistachio, Periodicity, Production, Area.

1. GİRİŞ

Antepfıstığı (*Pistacia vera* L.), sakız ağacıgiller (Anacardiaceae) familyasından dioik bir bitki olup yenebilen kabuklu meyve veren bir bitki türüdür. Antepfıstığı ilk olarak Anadolu'da Etiler zamanında kültüre alınmıştır [1]. Miladi 1.yy. da Roma, Fransa ve İspanya'ya kadar yayılmıştır [2]. Ayfer (1959)'a göre; Antepfıstığının iki gen merkezi bulunmaktadır. Bunlar Orta Asya gen merkezi (Hindistan'ın kuzeyi, Afganistan, Tacikistan) ve Yakın Doğu Gen Merkezi (Anadolu, Kafkasya, İran ve Türkmenistan)'dır [3]. *P. vera*'nın yabanileri doğal olarak, Doğu Akdeniz'de Türkiye'den başlayıp Filistin ve Suriye'ye kadar olan bölge ve Orta Asya'nın (Türkmenistan, Özbekistan, Afganistan, Tacikistan ve Kırgızistan) doğusuna kadar yayılış göstermektedir [4]. Antepfıstığı üretiminde Dünyada birinci sırada yer alan İran'da Ohadi, Kallagouchi, Ahmad Aghai, Akbari, Badami, Zarand, Momtaz ve Safidi gibi çeşitler yetiştirilirken; ikinci sırada yer ABD'de ise Kerman, Lost Hills, Golden Hills çeşitleri ön sırada gelmektedir [5]. Dünya üretiminde Üçüncü sırada yer alan ülkemizde ise Siirt, Kırmızı, Uzun, Halebi, Tekin, Barak Yıldızı, Sultani, Ketan Köyneği, Beyaz Ben vb. çeşitler kullanılmaktadır. Antepfıstığı ağaçlarında gözlenen başlıca fizyolojik problemler; Periyodisite, fis meyve ve çıtlak olmayan meyve oluşumudur. Antepfıstığında fis meyve oluşumu, meyve tutumu ve meyve dolumu aşamalarında gözlenebilir. Fis meyve oluşumunu; erkek ağaçların dişilerde aynı zamanda çiçek açmamasından kaynaklanan çiçek tozu yetersizliğinden ya da çiçeklenme zamanındaki uygun olmayan ekolojik koşullardan kaynaklanabildiği gibi; bahçede yer alan erkek ağaç sayısının azlığı gibi faktörler de etkileyebilmektedir. Meyve dolumu sırasında fis meyve oluşumu, bazı döllenmiş embriyoların meyve kabını doldurmak için gelişmenin olmadığı Temmuz ayında iç gelişme sırasında oluşabilir. Antepfıstığının kalite kriterlerinden en önemlisi çıtlak meyve oranının yüksek olmasıdır. Çıtlama, meyvenin yeterli irilik aldıktan sonra içini doldurmaya başladığı temmuz ayı sonunda başlar ve eylül ayının ortasına kadar devam eder. Çıtlama üzerine etki eden birçok faktör olmakla birlikte en önemlileri; çeşit, anaç, rakım, ekoloji, sulama, gübreleme, budama ve hasat zamanıdır.

İstatistiklere yansıyan rakamlara göre Dünya'nın yaklaşık 21 ülkesinde Antep fıstığı üretimi yapılmaktadır. İlk olarak Orta Asya ve Yakın Doğu'da üretilen Antepfıstığı 1957 yılında Amerika'da üretilmeye başlanmıştır. Elde edilen verilere göre

Türkiye'deki Antepfıstığı yetiştiriciliği 56 ilimize yayılmıştır [6]. Bu kadar farklı noktada üretim yapılmakla birlikte, üretimin %90'ından fazlası Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilmektedir. Bu bölgemiz, Antepfıstığının gen merkezi ve ilk kültüre alındığı yer olması nedeniyle ve sahip olduğu ekolojik özelliklerinden dolayı bu meyve türünün başarılı bir şekilde yetişmesine ve yayılmasına öncülük etmiştir.

Bu çalışmanın amacı, FAO'nun 2003-2013 yılı ve TÜİK'in 2005-2015 yıllarına ait Antepfıstığı üretim ve alan istatistiklerinin belli açılardan değerlendirilmesidir. Bu sayede antepfıstığı üretimi bakımından Dünyada ilk üç sırada yer alan İran, ABD ve Türkiye'deki belirtilen hususların irdelenmesi yoluyla yetiştirme tekniği açısından öne çıkan sorunların belirlenerek ve bunlara yönelik stratejiler geliştirilebilecektir. Ayrıca ülkemiz için verim, periyodisite ve anaç/çeşit sorununun ele alınması suretiyle bir nebze de olsa farkındalık oluşturulması sağlanacaktır.

2. BULGULAR

Periyodisite, fis meyve oluşumu, çıtlama oranının düşük olması, verimli ve iri taneli kültür çeşidi kullanılmaması, biyotik ve abiyotik stres faktörlerine dayanıklı anaç kullanılmaması, hasat sonrası ürün işleme tekniklerinin yeterince uygulanmaması, tüketim fazlası ürünün modern tekniklerle depolanamaması ve yetiştiriciliğin kayıt altına alınmaması ülkemiz Antepfıstığı yetiştiriciliğindeki önemli sorunları oluşturmaktadır. Antepfıstığı yetiştiricilikteki sorunun asıl nedeni bahçe tesislerinde standart antepfıstığı çeşit ve anaç kullanımında bulunan kısıtlamalardır. Çizelge 1-2-3-4'te Antepfıstığı üretiminde Türkiye ve üretimde önde gelen İran ve ABD değerleri karşılaştırıldığında temel sorunun ülkemizde bahçe tesisinde, kültürel uygulamalarda (sulama, gübreleme, budama, toprak işleme), yetiştirme tekniği ve tozlanma ve dölleme biyolojisiyle ilgili sorunlar bulunduğu sonucuna varmak hiç de zor olmayacaktır.

2.1. Dünya'da Antepfıstığı Üretimi

Dünyada en fazla Antepfıstığı üretimi yapılan ilk 11 ülkenin 2003-2013 yılları arasındaki üretim miktarları (Çizelge 1) incelendiğinde, Dünya Antepfıstığı üretimi toplam 916.921 ton'dur. Bu üretimin yaklaşık % 91.1'lik kısmı üretimde önde gelen dört ülke tarafından (İran, ABD, Türkiye ve Çin) üretilmektedir. Bu bakımdan İran

478.600 ton ile birinci, 196.988 ton ile ABD ikinci, 88.600 ton ile Türkiye üçüncü ve Çin 74.000 ton ile dördüncü sırada yer almaktadır. Dünya’da toplam Antepfıstığı üretiminin %52.1’ini üreten İran çok sayıda çeşit kullanmakla birlikte ticari amaçla kurulan bahçelerde genellikle Fandoghi, Kalleh-Ghouchi, Akbari ve Ahmad-Aghaei olmak üzere 4 çeşidin yetiştiriciliği yaygın olarak görülmektedir [7]. Üretim açısından ikinci sırada gelen ABD’de en önemli çeşit Kerman’dır [8]. Üretim sıralamasında ülkemizden sonra yer alan ülkeler Çin, Suriye ve Yunanistan’dır.

Çizelge 1. Dünya’da en fazla antepfıstığı üretim yapan ülkelerin 2003-2013 yılları arasında üretim miktarları (ton).*

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İran	306.192	184.899	229.657	250.000	315.500	446.647	446.647	446.647	472.097	472.097	478.600
ABD	53.987	157.408	128.393	107.959	188.706	126.121	161.091	236.846	201.464	249.968	196.988
Türkiye	90.000	30.000	60.000	110.000	73.416	120.113	81.795	128.000	112.000	150.000	88.600
Çin	30.000	32.000	34.000	36.000	38.000	40.000	45.000	58.000	74.000	72.000	74.000
Suriye	47.600	21.200	44.642	73.183	52.066	52.600	61.484	57.471	55.610	57.195	54.516
Yunanistan	7.930	7.917	8.847	8.233	8.148	8.100	10.124	8.998	9.580	10.000	11.000
İtalya	1.993	2.400	2.719	1.024	2.782	2.000	3.110	3.115	3.079	2.850	3.202
Afganistan	2.200	2.310	2.457	2.457	2.800	3.300	2.200	2.000	2.000	2.100	2.100
Avustralya	0	0	0	1.000	500	1.800	600	1.000	1.792	1.800	1.850
Tunus	1.200	1.800	2.000	2.700	2.500	2.500	2.500	2.300	2.100	1.400	1.200
Diğer	935	4.176	1.644	1.814	2.053	2.903	2.909	2.820	3.795	4.739	4.477
Dünya (Toplam)	542.037	444.110	514.359	594.370	686.471	806.084	817.410	947.197	937.517	1 024,149	916.921
İlk dört üretici ülkenin toplam üretimdeki payları (%)											
İran	56.4	41.6	44.6	42	45.9	55.4	54.6	47.1	50.3	46	52.1
ABD	9.9	35.4	24.9	18.1	27.4	15.6	19.7	25	21.4	24.4	21.4
Türkiye	16.6	6.7	11.6	18.5	10.6	14.9	10.0	13.5	11.9	14.6	9.6
Çin	5.5	7.2	6.6	6.0	5.53	4.96	-	6.1	7.8	7.0	8.0

*FAO Statistical Database (2003-2013) [9].

Özellikle Çin’de gerçekleştirilen Antepfıstığı üretiminin son yıllarda dikkat çekici bir şekilde yükseldiğini görmek mümkündür. 2003 yılında 30.000 ton üretimle dördüncü sırada yer alan Çin geçen on yıllık sürede üretimini yaklaşık %150 artırarak 2013 yılında 74.000 tona çıkarmıştır. Aynı çizelgede Türkiye üretilen Antepfıstığı miktarı Dünya Antepfıstığı üretiminin %16.6’sını karşılarken, geçen süreç zarfında 2013 yılında bu oran %9.6’ya gerilemiştir. Önemli üretici ülkelerde toplam üretimden alınan pay ciddi oranlarda artış gösterirken, ülkemizdeki üretimin gerilemesi çeşitli sorunların gündeme getirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Oysa üretim

sıralamasında bizden önde olan İran'da bu oran %56.4'ten %52.1'e gerilerken önemsiz sayılabilecek düzeyde bir düşüş gerçekleşmiştir. Zaten ABD'nin toplam Dünya üretiminden aldığı pay geçen 10 yıllık sürede %9.9'dan %21.4'e yükselmiş olup artış oranı yıllık olarak yaklaşık %11 olmuştur. Son 10 yılın verim ortalamaları incelendiğinde; ülkemizde bahçe tesisinde kullanılan kültür çeşitlerinin periyodisite göstermesinden dolayı var yılı ve yok yılı arasındaki ortalama verim miktarı % 12.5 ile %66.6 arasında değişirken, periyodisite görülen yıllarda verim miktarında yaklaşık %36 düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu oran ABD'de % 28 iken, İran'da 10 yıllık sürede sadece 2004 yılı için %39 olarak bildirilmiştir. Antepfıstığı üretiminde kararlı bir ürün için periyodisite göstermeyen üstün özellikli çeşitlerin ve bu çeşitlere ait özelliklerin desteklenmesi için anaç ıslahı çalışmaları büyük önem arz etmektedir. Üretimin istikrarlı olduğu ülkelerden özellikle İran başta olmak üzere ABD, Suriye gibi ülkelerde çeşit ve anaç kargaşasının çok fazla yaşanmadığı ve bahçe tesislerinde kullanılan çeşit ve anaç sayısının mümkün olduğu kadar sınırlı tutulduğu ve yeni çeşit arayışından ziyade mevcut çeşitlerin özelliklerinin iyileştirilmesi üzerine odaklanıldığını söylemek mümkündür. Üretimde sağlanan istikrarı pazarlama ve ihracat açısından ele aldığımız zaman, uygun pazarların bulunması ve bu pazarların sürekli kılınması ve bu sayede çiftçi gelirlerinin sürekli olmasının da büyük öneme sahip olduğunu unutmamak gerekir.

2.2. Dünya'da Antepfıstığı Üretim Alanları

2003-2013 yılları arasında dünyada Antepfıstığı üretiminin yapıldığı alanlar (Çizelge 2) incelendiğinde, 2003 yılında 460.572 hektar iken 2013 yılında bunun 496.463 hektara çıktığı görülmektedir. 2003 yılında İran'ın toplam üretim alanlarındaki payı %64.9'u iken bu pay 2013 yılında %49.6'ya düşmüştür. Ancak bu düşüşün yeni bahçe kurulumunun azalmasından değil sık dikim yetiştirme tekniklerinin uygulanması nedeniyle meydana geldiği muhtemeldir. Üretim alanı bakımından ikinci sırada yer alan ABD'de 10 yıl içerisinde bu payın %7.7'den %16.5'e çıktığı görülmektedir. Üretim miktarlarında meydana gelen büyük artışların nereden kaynaklandığı buradan kolaylıkla anlaşılabilir. 2003 yılında ülkemizdeki antepfıstığı üretim alanlarının dünya üretim alanlarından aldığı pay %8.1'ine karşılık gelirken yaklaşık %22'lik artışla bu pay 2013 yılında %10.9'a çıkmıştır. Çeşit ve anaç ıslahı, sertifikalı ve ismine doğru fidan

üretimi, aşı tutma oranındaki sorunlar ve ticari bahçe kurulumunun sınırlı olması gibi farklı sorunların önümüzdeki süreçte çözüme kavuşturulmasıyla elde edilen bu sıçramanın daha fazla olması beklenebilecektir. Çizelge 2’de görüldüğü gibi 2003-2013 yılları arasında İran Antepfıstığı üretim alanlarının önemli oranda azaldığı buna karşın ABD, Çin ve Türkiye’de üretim alanlarında ciddi artışlar görülmüştür. Geçen 10 yıllık süre zarfında üretim alanı bakımından ülkemizde % 22’lik artış olmasına rağmen üretim miktarı bakımından hiç bir artışın olmaması; bahçe tesisi, kültürel uygulamalar (sulama, gübreleme, budama, toprak işleme), yetiştirme tekniği, tozlanma ve dölllenme biyolojisi ve yetiştiricilik açısından çiftçi eğitiminin yetersizliği bakımından Antepfıstığı üretiminde ciddi sorunların bulunduğunu göstermektedir.

Çizelge 2. Önemli üretici ülkelerin 2003-2013 yılları arasındaki Antepfıstığı üretim alanları (ha)*

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İran	298.939	431.418	440.025	444.000	450.000	251.467	251.467	251.467	257.925	257.925	246.714
ABD	35.610	37.636	42.492	44.515	46.539	47.753	50.990	55.442	61.917	73.528	82.000
Türkiye	37.570	37.572	40.000	40.377	40.663	40.954	43.063	42.310	44.097	53.071	54.451
Çin	16.305	13.696	16.000	15.673	17.500	18.000	20.000	24.000	25.000	25.000	25.000
Suriye	35.638	34.849	35.513	37.000	37.970	38.127	38.000	37.650	40.840	40.126	40.135
Yunanistan	5.600	4.670	4.945	4.956	4.884	4.900	5.146	5.063	5.207	5.400	5.600
İtalya	3.600	3.607	3.635	3.285	3.671	3.500	3.515	3.522	3.522	3.527	3.534
Afganistan	3.200	2.000	2.211	2.211	2.347	2.900	2.000	1.800	1.800	1.900	1.900
Avustralya	0	0	0	800	840	900	920	950	1.740	1.750	1.750
Tunus	22.000	32.000	36.000	49.000	45.000	45.186	45.035	45.000	37.185	26.590	27.060
Diğer	2.065	3.132	3.177	3.052	3.290	3.744	3.783	3.938	5.962	8.201	8.349
Dünya	460.572	600.580	623.998	644.869	652.704	457.431	463.919	471.142	485.195	497.018	496.493
İlk dört üretici ülkenin toplam üretim alanlarındaki payları (%)											
İran	64.9	71.8	70.5	68	68	54.9	54.2	53.3	53.1	51.8	49.6
ABD	7.7	6.2	6.7	6.9	7.1	10.4	10.9	11.7	12.7	14.7	16.5
Türkiye	8.1	6.2	6.4	6.2	6.2	8.9	9.2	8.9	9.0	10.6	10.9
Çin	3.5	2.28	2.56	2.4	2.6	3.9	4.3	5.0	5.1	5.0	5.0

*FAO Statistical Database (2003-2013) [9].

2.3. Antepfıstığı Üreticisi Ülkelerin Verimlilik Düzeyleri

Dünya’da Antepfıstığı üretimi yapan ilk on ülkenin verimlilik düzeyleri incelendiğinde birim alandan elde edilen verim bakımından 3.1 ton/ha üretimle ABD’nin en yüksek verime sahip olduğu görülmektedir. Daha sonra sırasıyla 2.4 ton/ha ile Çin ikinci sırada, Türkiye 2.1 ton/ha verimle üçüncü sırada yer almaktadır. Üretim miktarı ve üretim alanı bakımında birinci sırada yer alan İran’da ise 1.2 ton/ha olarak gerçekleştirilmektedir

(Çizelge 3). 2003-2013 yılları arasındaki üretici ülkelerdeki verimlilik düzeyleri ağaçlarda görülen periyodisitenin olumsuz yönde etkilemesine ve kararlı bir üretim yapılamamasına rağmen üretici ülkelerin verimlilik düzeyleri artmıştır. Verimlilik düzeyleri bakımından ülkemiz ilk dört ülke arasında 3. sırada yer alırken, üretim miktarı ve alanı bakımından 1. sırada yer alan İran'dan daha iyi verim değerlerine sahip olduğumuz görülmektedir.

Çizelge 3. Antepfıstığı üreticisi ülkelerin verimlilik düzeyleri (ton/ha)*

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	VO**
İran	1.024	0.428	0.521	0.563	0.701	1.776	1.776	1.776	1.830	1.830	1.939	1.28
ABD	1.516	4.182	3.021	2.42	4.054	2.641	3.159	4.271	3.253	3.399	2.402	3.11
Türkiye	2.395	0.798	1.5	2.724	1.805	2.932	1.899	3.025	2.539	2.826	1.627	2.1
Çin	1.839	2.336	2.125	2.296	2.171	2.222	2.25	2.416	2.96	2.88	2.96	2.4
Suriye	1.335	0.608	1.257	1.977	1.371	1.379	1.618	1.526	1.361	1.425	1.358	1.3
Yunanistan	1.416	1.695	1.789	1.010	1.668	1.653	1.967	1.777	1.839	1.851	1.964	1.6
İtalya	0.553	0.665	0.748	0.311	0.757	0.571	0.884	0.884	0.874	0.808	0.906	0.6
Afganistan	0.687	1.155	1.111	1.111	1.193	1.137	1.1	1.111	1.111	1.105	1.105	1.0
Avustralya	0.0	0.0	0.0	1.25	0.595	2.0	0.652	1.052	1.029	1.028	1.057	1.0
Tunus	0.054	0.056	0.055	0.055	0.055	0.055	0.055	0.051	0.056	0.052	0.044	0.05
Diğer	0.452	1.333	0.517	0.594	0.624	0.775	0.768	0.716	0.636	0.577	0.536	0.6
Dünya	1.176	0.739	0.824	0.921	1.051	1.762	1.761	2.010	1.932	2.060	1.846	1.4

*FAO Statistical Database (2003-2013) [9].

**Verimlilik ortalaması

2.4. Ülkemizde Antepfıstığı Üretimi

Ülkemizde 2005 yılından itibaren son 10 yıllık Antepfıstığı üretimi ve ağaç sayıları Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. 2005-2015 yıllarında ülkemizdeki Antepfıstığı üretim (ton) ve Ağaç sayısı (adet) değerleri*

Yıllar	Ağaç sayısı (x1.000 adet)			Üretim (Ton)
	Meyve Veren Yaşta	Meyve Vermeyen Yaşta	Toplam	
2005	28.000	18.491	46.491	60.000
2006	28.264	18.462	46.726	110.000
2007	28.464	14.939	43.403	73.416
2008	28.668	14.033	42.701	120.113
2009	30.144	11.461	41.605	81.795
2010	29.617	10.562	40.179	128.000

2011	30.868	10.419	41.287	112.000
2012	37.150	12.428	49.578	150.000
2013	38.116	12.006	50.122	88.600
2014	39.330	11.153	50.483	80.000
2015	40.597	11.633	52.230	144.000

*Anonim, 2016B [10].

Geçen süre zarfında meyve veren ağaç sayısı 28.000 iken 2015 yılına kadar yaklaşık %45 artışla 40.597'ye ulaşmıştır. 2005-2015 yıllarında meyve veren ağaç sayısındaki %45 artışa ilave olarak şu anda meyve vermeyen 11.633 ağacın önümüzdeki on yıl içerisinde verime geçmesiyle üretim miktarında artış olması kaçınılmaz görünmektedir. Toplam ağaç sayısı bakımından 46.491 olan sayının 2015 yılı itibarıyla 52.230'e yükselmesi yaklaşık %15'lik bir artış olduğunu göstermektedir. Bu artışın özellikle son 5 yıl içerisinde meydana gelmesi antepfıstığı üretimine olan yönelimin çok güncel olduğu izlenimini vermektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi üretim ve yetiştiriciliği olumsuz etkileyen bazı hususların (sertifikalı ve ismine doğru fidana ulaşım, periyodisite göstermeyen çeşit ıslahı, biyotik ve abiyotik stres faktörlerine dayanıklı anaç ıslahı, klonal anaç kullanımı, bahçelerde kültürel bakım işlemlerinin düzenli yapılması, bahçe tesisinde tozlanma ve dölleme biyolojisi bakımından erkek ağaç bulundurulmasına dikkat edilmesi vb.) dikkate alınması ve düzeltilmesi suretiyle görülen bu artış oranlarında ciddi bir artış olması işten bile değildir.

3. SONUÇ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ülkemiz için Antepfıstığının (*Pistacia vera* L.) en önemli gen merkezlerinden birisidir. Özellikle Gaziantep, Şanlıurfa ve Siirt illerinde yüzyıllardan beri kurak koşullarda yetiştirilmektedir. Oysa üretim miktarı olarak bizden önde olan İran ve özellikle Amerika'da taban arazide ve sulu koşullarda üretim yapılmaktadır. Yukarıda farklı başlıklar altında ele aldığımız konumuz içerisinde de değindiğimiz gibi kültürel bakım işlemlerinden en önemlisi olan sulamanın dahi belli bir düzen ve periyotta yapılmasıyla verim ve kalitenin büyük oranda artırılması mümkün olabilecektir. Fidan yetiştiriciliğinde anaçların üstün özelliklerinden (biyotik ve abiyotik stres faktörlerine dayanıklı, klonal özelliklere sahip, verim ve kalite özelliklerini (çıtılma vb.) olumlu etkileyen) faydalanılarak verimlilik düzeylerinin

arttırılması yoluna gidilmelidir. Modern ve ticari meyveciliğin gereği olan fidan ile bahçe tesisi için fidan üretim faaliyetlerinin arttırılması ve çiftçinin fidana ulaşımının rahatlatılması yoluyla bu sayede eski usullerle çöğürle bahçe tesisi ve yerinde aşılardan kaynaklanan zaman ve verim kaybının önüne geçilmesi büyük önem arz etmektedir. Üretimde ileri gelen ülkelerdeki gibi kendi klonal anacımızın geliştirilmesi, üretimde en fazla birkaç dişi ve erkek çeşit ile ticari bahçelerin tesis edilmesi mevcut sorunların daha erken çözülmesine yardımcı olabilecektir.

Dünyanın en büyük sulama projelerinden birisi olan GAP, Amerika ve İran'da olduğu gibi sulanabilir alanda antepfıstığı yetiştiriciliği için büyük fırsatlar sunmaktadır. Yöre çiftçisinde var olan “Antepfıstığı sulanmaz” ön yargısını kırmak ve bu sayede periyodisitenin tamamen olmasa da kısmen ortadan kaldırılması yoluyla sürdürülebilir verim ve çiftçi için gelirin sürekli kılınması sağlanabilecektir. Ülkemiz açısından büyük önemi haiz olan Antepfıstığı çeşit ve anaç ıslahı çalışmalarına ciddi bir ivme kazandırılmalı ve bir an evvel geliştirilecek kombinasyonlardaki fidanlarla bahçeler tesis edilmelidir.

KAYNAKLAR

1. AÇAR, İ., (1997). Ceylanpınar Tarım İşletmesinde Seçilmiş Bazı Erkek Antepfıstığı Tiplerinin Morfolojik ve Biyolojik Özellikleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 92 s. Şanlıurfa.
2. ANONİM (2016). https://www.turkcebilgi.org/yemek-icmek/yiyecekler/antep-fistigi-24499_2.html (Erişim Tarihi: 14.06.2016)
3. Sulu Koşullarda Antepfıstığı (Siirt) için Uygun Anaç ve Dikim Aralıklarının Belirlenmesi. Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü, (Araştırma Projeleri Yıllık Çalışma Raporu 2006) S:30-34, Gaziantep.
4. D. E. PARFITT and M. L. BADENES, (1997). “Phylogeny of the Genus Pistacia as Determined from Analysis of the Chloroplast Genome,” Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, Vol. 94, No. 15, pp. 7987-7992. doi:10.1073/pnas.94.15.7987.
5. Antepfıstığı üretiminde verim ve kalitenin artırılması projesi. Antepfıstığı üretiminden tüketimine kadar yaşanan sorunlar ve çözüm yolları paneli (10 Ekim 2013, Harran Üniversitesi / Şanlıurfa) Bildiri Kitabı
6. ANONİM (2016). <http://www.tadim.com.tr/bilgidetay/Antep-Fistigi/59> (Erişim tarihi:15.06.2016)
7. YAVUZ G.G., (2011). Sert Kabuklu Meyveler/ Antep Fıstığı. TEPGE BAKIŞ, Tarımsal Ekonomi Ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Aralık 2011 / ISSN: 1303-8346 / Nüsha: 5, Ankara.

8. FERGUSON, L., BEEDE, R. H., REYES, H., & METHENEY, P. (2001, May). California pistachio rootstocks evaluations. In III International Symposium on Pistachios and Almonds 591(pp. 63-66).
9. ANONİM, (2016A). FAO Statistical Database. (www.fao.org) (Erişim Tarih:15.06.2016)
10. ANONİM, (2016B). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (www.tuik.gov.tr) (Erişim Tarihi: 15.06.2016)